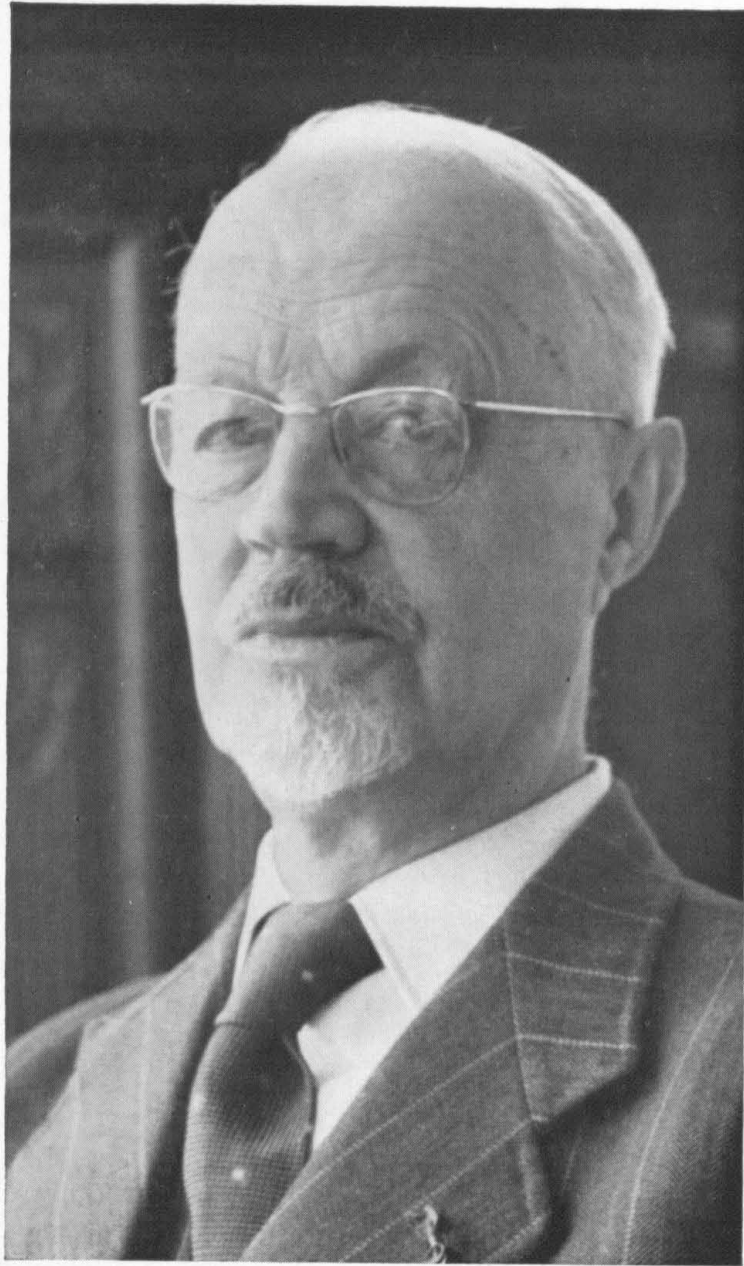

Citation:

S. Dresden, Levensbericht C. de Boer, in:
Jaarboek, 1957-1958, Amsterdam, pp. 239-246

HERDENKING
VAN
CORNELIS DE BOER
(26 mei 1880—7 augustus 1957)

Toen Cornelis de Boer in 1927 tot lid werd benoemd van de Koninklijke Akademie, verkeerde hij in meer dan één opzicht in een merkwaardige en niet al te gemakkelijke situatie. Als lector te Leiden had hij een zestal jaren te voren zijn derde openbare les gehouden, na een privaatschap in Utrecht dat hij in 1912 aangevraagd en verkregen had, en na het lectoraat dat hij van 1917 tot 1920 aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam vervulde. Deze op zich zelf eervolle carrière waarbij aan verschillende universiteiten diensten werden bewezen was toch ook vreemd en wisselvallig, en had hem in ieder geval nog steeds niet tot het hoogleraarschap gebracht. Uiteraard kan de oorzaak hiervan op het ogenblik moeilijk vastgesteld worden. Welke deze ook zijn moge, in de opleiding van De Boer kan zij zeker niet gevonden worden. Als zoon van een hoogleraar in de wiskunde bezocht hij te Groningen het gymnasium, waarna hij zich eveneens te Groningen liet inschrijven als student in de klassieke letteren, die tevens Franse taal- en letterkunde studeerde. Wat deze laatste studie betreft, volgde hij de enige weg die toen ter tijd mogelijk was, namelijk die der middelbare opleiding. Zo doende legde hij in 1901 het A-examen af en in 1906 het B-examen dat hem de effectus civilis verschafte. Daarbij had hij het grote voorrecht de colleges te kunnen volgen van een geleerde, die door velen heden ten dage misschien nog steeds niet naar waarde geschat wordt en in der tijd zeker niet door een ieder gewaardeerd werd, namelijk A. G. van Hamel. Het behoort tot de eigenaardigheden van De Boer, dat hij, die een zekere geestelijke strakheid en nuchterheid boven alles

CORNELIS DE BOER
(26 mei 1880—7 augustus 1957)

stelde, een grote sympathie en bewondering gevoelde niet alleen voor de wetenschappelijke maar juist ook voor de artistieke en aesthetiserende kwaliteiten van zijn leermeester. Tussen de beide middelbare examens Frans had De Boer ook het kandidaats-examen klassieke letteren afgelegd waarbij hij onderricht was door Speyer, Boissevain, Polak en Heymans. Het onderwijs van sommigen onder hen heeft hem echter zo weinig geboeid en was naar zijn mening zo Duits gericht, dat hij naderhand niet meer de lust heeft gehad aan deze studiën de aandacht te blijven besteden die zij waard zijn. Ondanks zijn grote bewondering voor Boissier was bovendien in latere jaren een lichte ironische rancune ten aanzien van de klassieke letteren hem niet geheel en al vreemd.

Behalve de opleiding die hij als student gevolgd had, zouden daartoe ook andere redenen aan te voeren zijn, die tevens de wetenschappelijke situatie waarin De Boer tijdens de twintiger jaren verkeerde kunnen verduidelijken. Zijn romanistische studie, die in Nederland niet voltooid kon worden, had hij namelijk te Parijs onder leiding van Mario Roques onder anderen voortgezet en in 1909 met een dissertatie bekroond. Dit proefschrift is een tekstuitgave, die volgens de toenmaals in zwang zijnde regels is uitgevoerd. Het anonieme werk *Philomena* wordt op grond van nauwkeurig onderzoek en na een spitsvondig betoog aan Chrétien de Troyes toegeschreven en verder op strak filologische wijze onderzocht. In 1911 volgt, ondanks een drukke leraarsbetrekking, een andere tekstuitgave *Pyrame et Thisbé*, waarvan de taal in de eerste uitgave normandisch en in de tweede picardisch wordt genoemd. Van dat ogenblik af volgen de publicaties elkaar met grote regelmaat op. Artikelen in de *Romania* over filologische onderwerpen wisselen af met kleine uiteenzettingen over toen reeds actuele onderwerpen als *Het Frans op het gymnasium* (1915), terwijl dan ten slotte in dat zelfde jaar het monumentale eerste deel verschijnt van de *Ovide moralisé*, een gedicht van circa 70.000 regels waarvan De Boer manmoedig de uitgave op zich heeft genomen; ondanks alle voornamelijk persoonlijke moeilijkheden zal hij deze ook tot een succesvol einde voeren. Tot nu toe

wijkt de wetenschappelijke persoonlijkheid van De Boer eigenlijk nauwelijks af van wat men gezien zijn opleiding en de overheersende belangstelling dier dagen van een bekwaam mediëvist verlangen en verwachten mocht. Wanneer in deze ontwikkeling die zo rechtlijnig verliep een wending is gekomen, valt moeilijk te bepalen; de reden die tot deze verandering aanleiding heeft gegeven, is echter bekend. Met zijn leermeesters en verreweg de meeste van zijn tijdgenoten was De Boer overtuigd — en zeer terecht overigens! — van de noodzaak het aantal kritisch uitgegeven teksten zo groot mogelijk te maken en deze (zoals dat heet) op filologisch verantwoorde wijze ter beschikking van de geleerde wereld te stellen. Dat hiertoe historische en genetische onderzoekingen vereist waren, betwifelde hij nooit en heeft hij ook tot het einde van zijn leven verdedigd en zelf in praktijk gebracht. Het merkwaardige is nu, dat hij dit zelfde principe waar het de taalkunde betrof ontkende en naderhand zelfs hevig bestreed. Omstreeks 1912 is De Boer dientengevolge met een rustig geweten tekstcritisch werkzaam waarbij hij de historische methodiek ten volle aanvaardt, terwijl hij de filologie geheel links laat liggen en in zijn hart misschien wel enigszins minacht juist van wege deze zelfde genetische methode. Hij gaat zelfs zo ver, dat hij zijn Utrechtse openbare les liever wijdt aan een literair onderwerp, terwijl (zoals hij zelf placht te zeggen) de letterkunde hem helemaal niet lag, dan aan de Romaanse linguïstiek, die voortdurend maar door met vulgairlatijnse reconstructies placht te werken. Of juist zijn Groningse opleiding hem belemmerd heeft het gerechtvaardigde van een dergelijke werkwijze in te zien, blijve hier onbeantwoord. Een feit is, dat hij in die jaren niets voor de wezenlijk taalkundige problemen voelde: hij verkeerde in de waan, dat hij geen aansluiting kon vinden bij de toenmalige theoretische linguïstische studiën, tot de dag waarop hij bij toeval en in het begin ook nog maar zijdelings in aanraking kwam met de werken van hen die later de school van Genève zouden vormen. Hoewel De Boer bijzonder afkerig was van grote woorden en fraaie zegswijzen, aarzelde hij niet naar aanleiding van deze lectuur van een „open-

baring" te spreken. En inderdaad heeft het geheel iets van een onthulling, waarbij een nieuwe wereld voor hem openging. Deze nieuwe wereld heeft hij zeer zeker ook plotseling, dat wil zeggen zonder enige voorbereiding ontdekt en later met de hem eigen rechtlijnigheid verdedigd en mede opgebouwd. Dat hij zulks met absolute onverstoorbaarheid en dwars tegen gangbare meningen in bleef doen, lag ongetwijfeld in zijn karakter maar tevens in het niet discutabele dat deze openbaring van begin af voor hem had en altijd behouden heeft. Met grote overgave bestudeert hij de *Cours de linguistique générale* van Ferdinand de Saussure en later de werken van Bally en Sechehaye met wie hij ook persoonlijke relaties zal onderhouden. Bij hen vindt hij de mogelijkheid grammaticale en syntactische studies te bedrijven zonder dat het noodzakelijk is volgens de historische methode te werk te gaan. Met hen ten slotte heeft hij een werkzaam aandeel in de oprichting van de *Revue de linguistique romane*.

Zo rijpen de eerste syntactische onderzoekingen. De Boer heeft een voor hem geheel nieuw arbeidsterrein gevonden waarin hij naarstig en met grote belangstelling rondspeurt. Het resultaat is voorlopig een serie korte detailbeschouwingen over precieze, omlijnde verschijnselen. Het past de buitenstaander die ik ben, in het geheel niet hierover een oordeel uit te spreken, maar ik waag het er wel op deze eerste artikelen als een soort van verkenningen te karakteriseren die de auteur duidelijk moeten maken waar de problemen verscholen liggen. Naast deze nieuwe werkzaamheden moet echter ook de eenmaal begonnen tekstuitgave worden voortgezet. In 1920 verschijnt dan ook het tweede deel van de *Ovide Moralisé*, maar daarna wordt het tempo der publicatie aanzienlijk trager: het derde deel is van 1931, het vierde verschijnt in 1936 en nog voor de oorlog in 1938 ziet het vijfde en laatste deel het licht. Inmiddels heeft De Boer zijn eerste syntactische verhandelingen voortgezet en uitgebreid, met het gevolg dat hij in 1926 zijn *Essais de syntaxe française moderne* kan doen verschijnen. Het betreft hier een bundel studies waarin ten dele reeds eerder gepubliceerde artikelen opgenomen worden (over de plaats van het

attributieve adjectief bij voorbeeld), terwijl ook geheel nieuwe onderwerpen worden aangesneden. De Boer is dus, als men het zo mag uitdrukken, op twee fronten strijdbaar werkzaam wanneer hij in deze Akademie zijn intrede doet. Hij neemt actief deel aan de wetenschap die hij beoefent en doceert; hij is binnen het gebied der Nederlandse romanistiek een van de zeer weinigen, die naast zijn tekstcritische en andere veelal historisch gerichte arbeid ook het grote belang van de synchronische taalbeschouwing inziet, en deze hardnekkig en met het heilig vuur van de volkomen overtuigde geleerde verdedigt. Hij stond daarin, zoals gezegd, vrijwel alleen, en ik kan mij niet aan de indruk onttrekken, dat De Boer in die jaren wetenschappelijk gezien ook een eenzame was te midden van zijn vakgenoten. Zeker, zijn abrupte manier van doen en van spreken vooral zal gemaakt hebben, dat het hem moeilijk viel en veel moeilijker overigens dan hem zelf lief was, onmiddellijk contact met anderen te hebben, maar ook zijn theoretische inzichten dreven hem bijna onvermijdelijk in de oppositie. Niet alleen zijn wetenschappelijke situatie trouwens was in zekere zin tweeslachtig, ook zijn carrière als zodanig had nog altijd iets onvoltooids behouden. Terwijl elders reeds sinds korter of langer tijd leerstoelen in de Franse taalkunde bestonden, werd te Leiden het onderwijs verzorgd door De Boer als lector met een privaatdocent voor de literatuur, die in 1928 door een bijzonder hoogleraar zal worden vervangen. De Boer is dan nog steeds lector; pas in 1931 wordt hij tot hoogleraar benoemd, waarbij hij weliswaar zijn eerste oratie houdt maar zijn vierde openbare intrede doet in het universitaire leven.

Het valt niet te betwijfelen, dat de laatste jaren van zijn lectoraat zwaar op hem hebben gedrukt; het is evenmin twijfelachtig, dat hij deze moeilijke gang van zaken voor een deel geweten heeft aan een veel algemener vraagstuk waarvoor hij zich in den verfolge zowel in binnen- als buitenland ten volle zal inzetten, namelijk de universitaire positie der moderne talen. Het is dan ook een zeer grote voldoening voor hem geweest, dat juist hij en dus ook op bepaalde wijze het vak dat hij vertegenwoordigde, in

de zo moeilijke naoorlogse jaren decaan van de Faculteit zal worden. Zo heeft hij bovendien ten zeerste genoten van de steeds grotere plaats die deze talen allerwegen in den lande binnen het academisch bestel gingen innemen.

In het bewustzijn een principiële waarheid te bezitten, die in feite niet te betwijfelen viel, zette De Boer ondertussen met grote hardnekkigheid zijn theoretische onderzoekingen voort. Zonder zich veel aan te trekken van de talrijke tegenwerpingen bleef hij doende een gebouw der Franse grammatica op te trekken op de basis die hij eens en voor altijd gelegd had. Het is dus ook niet zo vreemd, dat hij in de dertiger jaren weinig oog heeft gehad voor de vernieuwingen die door de structurele taalkunde waren ingevoerd, hoewel deze op hun beurt toch niet geheel los staan van de gedachtencomplexen, die hem zelf de stoot tot zijn nieuwe ontwikkeling hadden gegeven. Evenals de structuralisten was hij bij voorbeeld gekant tegen iedere vorm van psychologiserende taalbeschouwing; veel strakker dan zij heeft De Boer tot het einde van zijn leven een antigenetische interpretatie voorgestaan. Zo men wil, is het vol te houden, dat hij sinds de openbaring die hem eens ten deel was gevallen, met een bijna fanatieke onafhankelijkheid ook gebleven is die hij toen was en nauwelijks meer van deze vaste principes is afgeweken. Wanneer dus in 1947 zijn grote werk, de *Syntaxe du français moderne*, verschijnt, staat de lezer tegenover een zeer ongewoon verschijnsel. Enerzijds heeft men te maken met een baanbrekend, eigenzinnig, bijna revolutionair werk, dat voortdurend boeit door de persoonlijke aanpak en de gewaagde opvattingen, terwijl anderzijds de indruk niet weggenomen kan worden dat hier gewerkt wordt met laat ons niet zeggen verouderende categorieën maar volgens een methode, die in een aantal jaren nauwelijks geëvolueerd is. Zoals altijd heeft De Boer ook hier lang gewacht voor hij tot publicatie overging, en overtuigd als hij was van de onbetwistbaarheid der uitgangspunten heeft hij het nauwelijks nuttig geoordeeld zich met de meningen van anderen en jongeren bezig te houden. Hij wilde het niet en hij kon het niet meer: door de oorlog diep geschokt in zijn onmiddellijke omgeving

bracht hij de moed niet meer op zijn standpunten alsnog te wijzigen, ook al zag hij heel goed in, dat zijn grote werk zo niet te laat dan toch laat was verschenen. Ouder wordend ging hij er meer en meer toe over te mijmeren over dit „eeuwig telaat”: te laat zijn benoeming tot hoogleraar, te laat de publicatie van zijn syntaxis, te laat zijn reizen naar de Provence, het gebied waarvan hij taal en cultuur sinds zo vele jaren had onderwezen. En desondanks zou het onjuist zijn (zoals hij zelf trouwens ook niet deed) met deze melancholieke klanken te eindigen. Het is namelijk beslist geen toeval, ook al heeft De Boer er zelf niet op bewuste wijze naar gestreefd, dat in zijn leven een cirkelgang en dus ook een soort van fraaie zelfvoltooiing en volledigheid besloten ligt. Geboren en overleden in Leiden, de stad die hem met Groningen het naast aan het hart lag, is hij zijn loopbaan als leraar begonnen en heeft hij als emeritus wederom voor de klas gestaan. Meer nog: in 1954 verschijnt zijn laatste grote werk, een tekstuitgave van de *Ovide moralisé en prose*. De cirkel is gesloten: De Boer is teruggekeerd tot het onderwerp en de werkwijze die hij een veertig jaar te voren begonnen was!

Terecht dus sprak hij de laatste jaren zonder enige verbittering over zijn leven, terecht groef hij meer en meer in zijn eigen verleden en in het verleden van de Nederlandse romanistiek die hij heeft helpen opbouwen. Terecht ten slotte berustte hij in wat hij gedaan had en in de wijze waarop hij het had uitgevoerd. Wij weten, dat een man is heengegaan die niet alleen maar veel gewerkt heeft, maar die ook vocht voor wat hij waar achtte. Misschien had hij daarom de naam van zich af te bijten; zeker is in ieder geval, dat hij heel goed wist hoe moeilijk hij anderen toestond tot hem door te dringen, terwijl hij tegelijkertijd niets liever wenste dan dat. Zo ligt ook zijn werk voor ons: het valt niet licht er vertrouwd mee te raken. Is men daar echter in geslaagd, dan openbaart zich ook een der belangrijkste elementen van wetenschappelijke studie, en wel de trouw. Zij die De Boer gekend hebben, zijn werk bestudeerden of tot zijn leerlingen behoorden, weten van die stugheid waarmede hij vasthield en volhield wat hij

